

DR MILOŠ RADOJIČIĆ,
PREDSTAVITELJ SANITETA VOJVODSTVA SRBIJE
I NJEGOVO UPUTSTVO O VLADANJU
ZA VREME KOLERE

Relja KATIĆ

U PRVOJ POLOVINI XIX VEKA JE BILO ZABELEŽENO VIŠE epidemija kolere na teritoriji današnje Vojvodine, ali najteže su bile one iz 1831. i 1848. godine. U vezi sa njihovom epidemiologijom važno je da se istakne da one nisu bile ograničene samo na naše područje već se radilo o epidemijama koje su obuhvatale velika prostranstva. Zbog haranja u našim krajevima te epidemije predstavljaju pojave koje su u epidemiološkom pogledu činile celinu sa ostalim zaraženim područjima. S obzirom na njihove posledice može se smatrati, da su po gubicima koje su nanele stanovništvu bile na drugom mestu posle kuge.

Pomenute dve epidemije nisu imale svoje prvo žarište u našim krajevima, već su bile prenete iz drugih krajeva Evrope¹. Tako je ona iz 1831. godine vladala u celoj Evropi, i po svome toku bila vrlo teška. Od nje je samo u Somboru umrlo 750 duša, u Zemunu 267 itd. Zaraza je bila preneti i u tadašnju malenu Srbiju, i od nje su naročito stradali severni i zapadni krajevi. Epidemija kolere iz 1848. godine, isto tako je bila preneti iz drugih krajeva u današnju Vojvodinu, i to najverovatnije iz Moldavije koja je tada zajedno sa evropskim delom Rusije podnela najveće gubitke u ljudskim životima. Kad se govori o epidemiološkim momentima koji su bili od uticaja na širenje ove epidemije, nesumnjivo je da su znatnu ulogu odigrale i prilike koje su tada vladale u Austriji. Pokreti velikih masa ljudi izazvani revolucijom od 1848. godine, predstavljaju značajan faktor u njenom širenju. Iako je Austrija sa svojim sistemom odbrane od epidemija na granici prema Turskoj uspevala mnogo puta da sebe zaštiti od kuge, godine 1831, 1836 i 1848, nije joj pošlo za rukom da se zaštiti i od kolere. Nesumnjivo je, da se za ovo može smatrati kao jedan od najvažnijih faktora specifična epidemiološka situacija. Nesreće koje je izazvalo haranje kolere 1831. godine bile su neposredni povod donošenju raznih uputstava za čuvanje od kolere. Tako je na primer, Jefto Jovanović izdao 1831. godine spis: „Краткое наставление како се сваки отъ восточне холере сачувати може и што при првомъ почетку ове болести предъ пришедствія докторова радити“.

Ovaj spis je u stvari, prevod zvaničnog austrijskog uputstva izdatog na nemačkom jeziku.

Grozote koje su za sobom ostavljale ove epidemije bile su povod i nastajanja spisa u kojima su opisane nesreće koje je kolera prčinila našem narodu. Tako je Arsenije Venecki 1831. godine izdao spis: „Стѣхи во вечное воспоминаніе смертоносія холери въ покояніе людемъ отъ бога посланія лѣта господня 1831“².

Naša moderna medicinska književnost, koja se kao i sve grane nove srpske kulture rodila na teritoriji današnje Vojvodine, pred kraj XVIII i početkom XIX veka, ne raspolaže sa mnogo originalnih spisa. Ovo se naročito odnosi na spise o suzbijanju zaraznih bolesti. Slična situacija je i na teritoriji obnovljene Srbije u kojoj su temelji za razvoj moderne medicine postavljeni tek 1839. godine, kad je osnovano Sanitetsko odeljenje Ministarstva unutrašnjih dela. Ukoliko su u Srba u to doba i postojali spisi iz oblasti infektivne patologije, to su bili mahom prevodi zvaničnih uputstava. Slično je postupljeno i 1848. godine, kad je po zapovesti srpskog kneza bilo prevedeno *Uputstvo za suzbijanje kolere*, čiji je autor bio šef turskog saniteta Ismail-efendija („Hećim Baša“). Prevodilac je bio „Đ. Stefanović, slušatelj II-ge godine Mudroslovija u Liceumu Knjaževstva srbskog u Beogradu“. Iz ovoga jasno proizlazi da do pojave uputstva o vladanju za vreme kolere napisanog od strane Miloša Radojičića mi nemamo nijedan originalni spis ovakve vrste te da smo se do tada služili tuđim spisima. Tako je bilo i kad se radilo o suzbijanju drugih zaraznih bolesti. Poznato nam je na primer, da je po nalogu mitropolita S. Stratimirovića, Josif Putnik preveo sa mađarskog na srpski jezik „Наставленіе о кравихъ оспахъ“, koje je u stvari zvanično austrijsko uputstvo itd.

Uputstvo o vladanju za vreme kolere Radojičića predstavlja prvi originalni spis ovakve vrste u nas. On je za nas utoliko zanimljiviji što je nastao u vreme burnih događaja kada je mađarsko plemstvo pokušavalo da revolucionarna kretanja u zemlji usmeri ka stvaranju „Velike Mađarske“ i mađarizaciji našeg naroda. To je bio razlog što se srpski narod našao tada u situaciji da je morao voditi borbu za svoje nacionalno oslobođenje i protivu Mađara. U proklamovanom Vojvodstvu Srbije narod je gledao ostvarenje onih ideala za koje je i sam davao ogromne žrtve. U nizu mera koje su bile preduzimane u Vojvodstvu Srbije i Tamiškom Banatu radi njegovog organizovanja kao posebne teritorije, nesumnjivo je da vrlo značajno mesto zauzimaju i one koje se odnose na organizovanje saniteta. To je razlog što se pri oceni uputstva koje je napisao dr Radojičić, ne može gledati samo na stručnu spremu i organizacione sposobnosti prvog „predstavitelja saniteta Vojvodstva Srbije“. S obzirom na to da ono nije prevod zvaničnog austrijskog uputstva za suzbijanje kolere već, sudeći po svemu, originalni spis Radojičića, u njemu bi trebalo gledati i težnju za emancipacijom srpskog naroda i na ovom polju.

U *Bibliografiji srpske zdravstvene književnosti 1757—1916*⁴ za služni istoričar srpske medicinske kulture dr Risto Jeremić, o Radojičićevom *Uputstvu o vladanju za vreme kolere* veli: „...do srpskog originala nismo mogli doći, ali nam je ostao citat nemački u jednom uve-

renju izdatom od narodnog Upraviteljstva Vojvodstva Srbije u Zemunu od 20. novembra 1849. godine, koji je glasio: „Instruction wie man sich während, der Cholera zu verhalten habe“. U Arhivu Srpske akademije nauka i umetnosti, u zaostavštini pok. dr Milana Jovanovića-Batuta se nalazi priličan broj dokumenata koji se odnosi na sanitetske prilike u Vojvodstvu Srbije kao i na rad dr Miloša Radojičića, predstavljenika saniteta. Između ostalog, u ovoj zbirci smo našli i original *Uputstva o vladanju za vreme kolere* koje je napisao Radojičić a čija nam sadržina, kao što smo već pomenuli, nije bila poznata do danas⁵. Polazeći od toga što je ovo jedino naše uputstvo ovakve vrste, koje nije prevod već originalan spis, te s obzirom na njegov značaj za poznavanje sanitetskih prilika u Vojvodstvu Srbije, odlučili smo da ga objavimo. Pre toga, ukratko ćemo se osvrnuti na rad Radojičića dok se nalazio na položaju „predstavitelja saniteta“. Ovo je neophodno potrebno da bi se dobio objektivnan sud o zaslugama M. Radojičića za organizovanje sanitetske službe u Vojvodstvu Srbije.

Dr Miloš Radojičić je bio „predstavitelj saniteta Vojvodstva Srbije“ u vremenu od 1848—1849. godine. Na ovu dužnost je bio postavljen 19. juna 1848. godine, što se vidi iz odluke Glavnog odbora o postavljenju (br. 591) donete 19. juna 1848. godine. Nju je potpisao Dj. Statimirović i u njoj se veli kako je „izvešten budući Glavni odbor o toplom rodoljublju i revnosti Vašim, ne sumnja se da ćete i Vi svaku moguću uslugu na žertvovaniji roda svoga dobrovoljno prineti“⁵. Radojičić se odazvao ovom pozivu i već istoga meseca on je u Karlovcima na novoj dužnosti. Pošto se kolera već bila pojavila, on je preduzeo mere za njeno suzbijanje. To je bio razlog što je prvo pristupio sređivanju prilika u vojnim bolnicama koje, izgleda, nisu bile zadovoljavajuće. Po nalogu patrijarha Rajačića, on je odmah izvršio pregled bolnica u Sremskim Karlovcima i o tome podneo sledeći izveštaj:

„Po visokom nalogu V. S. prispevši u Karlovce u obe ovdašnje bolnice sa kapetanom Bigom strogo isljedovanije učinio sam. Voeni špitalj varoški pod upravom lekara Vulpe, u najboljem poretku našao sam. U gornji špitalj u školskom zavedeniju pak iz uzroka što je zdanije sasvim neshodno za samu bolnicu i u smotreniji samoga položaja budući je na sredi varoši, gdi velika vpečatljenija na sve živeće u bolnici... pričinjava. Neprikladno je i u smotreniju vnutrašnjeg raspoloženija u načinu zidanja i što su se osobito sad u ovoj bolnici pri ovom vremenu, kad se i u okolini i u samom mestu ovde epidemija kolerička pojavila. Što su se u ovoj bolnici bolesnici jako umnožili gdi stanje bolesnika sad do 80 iznosi i celji svojoj pravo odgovoriti ne može.“⁶

Dalje se predlaže da se s obzirom na stanje epidemije kolere u Irigu u Rumi podigne nova bolnica isključivo za obolele od kolere a da se postojeća iskoristi za oporavljanje rekonvalescenata do njihovog potpunog ozdravljenja.

Sasvim je razumljivo, ako se imaju u vidu prilike u kojima su se nalazile srpske trupe, da su postojali svi uslovi za širenje i haranje epidemija. Ocenjujući pravilno značaj saniranja prilika za suzbijanje zaraze, Radojičić se nije zaustavio samo na preduzimanju mera za pravilan rad sanitetskih ustanova u njegovoj najbližoj okolini, već preduzima

i organizacijske mere širih razmera. Kao iskusan lekar, znajući strahote koje je pričinila kolera 1831. godine, on preduzima sve što je bilo u njegovoj moći za sprečavanje njenog širenja. Zbog ovoga, Radojičić 1848. godine izdaje opširno uputstvo za suzbijanje kolere⁷ i stara se o njegovom pravilnom izvršenju. Zatim, on obilazi mesta u kojima se pojavila zaraza a 17. februara 1849. godine vrši sanitetsku inspekciju srpskih trupa koje su bile pod komandom Šupljikca a u kojima su harale kolera i tifus⁸. Isto tako neumorno obilazi sve srpske jedinice i daje uputstva za suzbijanje zaraznih bolesti. Ovakav njegov rad nailazi na opšte simpatije kod komandanata pojedinih jedinica, te mu zato mnogi od njih šalju pismene izjave zahvalnosti, između ostalih i kapetan Milekić, komandant Petrovaradinske tvrđave, kapetan Biga i drugi⁹. Pored mera za suzbijanje kolere, Radojičić je preduzeo i mere za sređivanje opštih sanitetskih prilika. Sudeći po referatu „predsedatelja narodnog pravosudija“ P. Stošića, od 20. januara 1849. godine, pojave nesavesnog vršenja dužnosti od strane lekara bile su česte. Između ostalog, Stošić veli sledeće:

„Tužba pravosudiju ovom narodnom donešena, da su podčinjeni Vam gospoda lekari narodni u izvršenju dužnosti svojoj preko mere nebrižljivi i da se na poziv ovde u apsani bolnika prisustvovati odriču, imam čast gospodstvo vaše zamoliti, da bi istu gospodu na tačnije dužnosti svoji izvršenija strogo opomenuli, inače će Pravosudije ovo, ako se sireč ni Vašem nalogu povinovati hteli ne bi, strožajšije mere upotrebiti prinuđeno biti.“¹⁰

Krajem 1849, Radojičić napušta dužnost „predstavitelja saniteta“ i odlazi za gradskog fizika u Zemunu na kom položaju je ostao sve do penzionisanja 1. juna 1877. godine¹¹. Kakav je ugled uživao kao lekar najbolje se vidi iz povelje-zahvalnice koju mu je dodelio Gradski magistrat, i u kojoj se između ostalog kaže: „Priznavši velike usluge koje ste za vreme 27-godišnjeg službovanja u ovoj varoši, sa najvećom revnošću i trudom činili... dužnost je magistrata da dade izraza općem priznanju i uvažanju, koje Vi u ovoj varoši uživajte, a ne manje da izreče i svoju toplu blagodarnost na Vašem neumornom i sa požrtvovanjem skopčanom delanju kao fizikusa varoši, pridonesavši kao takovi, da se dobro uređeni sanitetski odnošaji u ovoj varoši i izvan granice ovog grada uopće priznaju“¹².

Uputstvo o vladanju za vreme kolere Radojičića predstavlja prvi originalni spis te vrste u srpskoj medicinskoj književnosti. Što se tiče stručne vrednosti rukopisa u odnosu na stanje medicinske nauke u vreme njegovog objavljivanja, ona je na odgovarajućoj visini, što nesumnjivo govori o tome da je autor bio i odličan medicinski stručnjak.

Iz ovog kratkog prikaza nekih momenata iz života i rada dr Miloša Radojičića, vidi se, da on spada u red lekara koji su se svojim predanim radom stavili u službu svog naroda.

KRATKO POUČENJE O HOLERI KAKO DA SE ČOVEK SAČUVATI MOŽE OD OVE BOLESTI A U SLUČAJU SAMOG NAPADAJA, KAKO MU POSTUPATI VALJA

1) Budući se nagla i opasna bolest tako nazvana holera pojavila na mnogi mesta u vojvodini našoj, postavlja se to, da bi se svaki od ove bolesti sačuvati i predohraniti mogao, ili ako bi ga baš napala, da se Božjom pomoću, u nedostatku lekara spasiti i izlečiti može. Praviteljstvo vojvodine Srpske našlo je na nužno starati se i o tom kako bi se ljudi od ove svirepe bolesti u koliko je god moguće sačuvati mogli da se ovo kratko poučenje o holeru po savjetu svoji iskusni i vešti lekara spasiti i izlečiti može. Praviteljstvo vojvodine Srpske našlo je na nužno stabilnijem protokolu, kako bi se u ovo doba od te opasne bolesti holere svaki sačuvati i spasiti mogao.

2) Holera je teška i opasna zaraza, mesto njenog postanka je u Kini, imeno u istočnoj Aziji, zato se i naziva Azijskom holerom. Ona je višeputa, kao god. 1831, potom 1836 godine predele naše ubitačno posećivala, pa i sad se po gdekoji slučajevi ove bolesti pojavljuju. Zato je vrlo nužno da svaki regule u ovom nastavljenju izložene pozna kako bi čestitim i poštovanim vladanjem, umerenim načinom života svog, ovog neprijatelja zdravlja i života našeg sačuvali se ako bi kog napao, da se mužestveno od nje odbraniti i oprostiti može.

3) Lekovi protivu ove bolesti jesu dvogubi. U prvu spadaju oni, koji nas upućuju, kako da se od ove bolesti sačuvati možemo, da nas ne napadne i ovo su *lekovi odbranstveni*, u drugu pak klasu spadaju oni lekovi kojima se bolnik napadnut od holere izlečiti i zdravlje svoje opet zadobiti može, i ove ćemo nazvati *lekove protiv same bolesti ili lekove izbavitelne*.

Ovde ćemo jedne i druge ukratko izložiti.

I. Lekovi odbranitelni od holere.

4) Blago onom, koji poznavajući svoju narav lepo umeri način života svoga i pazeći na svaki svoj postupak u jelu i piću i uopšte u svakom prebitiju svome, da nikad ne učini pogrešku, da se ne prejede i ne prepije. On će svagda lepo zdravlje uživati moći i neće nikad u bolest poći, koji u svačem ovu najlepšu dobrodetelj života našeg nabljudava i sa tim svaki uzrok i povod bolesti. Tako je isto i kod ove bolesti holere. Žertve njene jesu u uživanju neumereniji. *Zato u svačem a osobito u jelu i piću umerenost kao najbolje iskustvom osvedočeno sredstvo protiv holere svakom se preporučuje.* Neumerenost svakoj bolesti osobito holeru povoda daje. Zato treba umereno jesti, piti i u svakom svom delu umerenost najstrože nabljudavati. Vrlo je škodljivo kad kogod misli, da ono piće, kao vino i rakija ovu bolest teraju. Ovo se mnogo varaju, jer svakojako piće: kao vino, rakija, rum, liker pri najmanjoj neumerenosti ovu bolest navući će. Čovek koji je piću predan nikad neće holeru preboleti. Međutim, čista rakija umereno, jednom čašicom ujutru osobito pri vlažnom i maglovitom vremenu upotrebljena, ne zabranjuje se. Kad je čovek ugrijan i umoran nipošto da odveć hladnu vodu ne pije, jer naprasno rashlađen stomak na grčeve odmah je sklonjen.

5) Svako jelo škodi ma i najbolje i najzdravije ako se čovek od njega prejede, a osobito se svako treba čuvati pri ovim vrućinama, od ribe svake i osobito masne i suve, od svinjskog mesa i uopšte, od svih mastnih jela i oni koji se teško u stomahu svariiti mogu. Nepečenoga i vrućeg leba, uspaljenog mesa, sira, salame itd.

6) Od ladnoće i nazeba osobito se čuvati valja. Pri najvećoj toploti, najlakše čovek nabezbi može jerbo je telo onda u većem isparenju i znoj pa ako čoveka i najmanja ladnoća podiđe, evo povoda bolesti. Noći, večera, rano izjutra ovo treba dobro na um uzeti i dobro se čuvati osobito izjutra i večera rano napolje ne izlaziti i docne se napolju i pod noć ne zadržavati. Pri noćnom hodanju i šetnji najlakše se ozebsti može, zato ovo osobito izbegavati treba. Svagda s večera treba toplije odelo obući. Pored otvorena pendžera i vrata ne spavati. Noge, trbu i laščicu(?) najtoplije pridržavati treba. Oni koji su i tako od naravi na proliv ili na nastuda neka na trbuhu flaner nose. Češće uveče noge u mekinjavoj vodi sa solju ili u ceđu mlakom po pola sata držati pred spavanje je vrlo dobro. Kojima se noge obilno

znoje, oni treba da vrlo toplo noge pridržavaju. Uobšte dokle god ova rednja vlada, treba se toplije pridržavati jer isparenijem čestim na koži svaki se povod ove bolesti uništava.

7) Čistota svaku bolest od sebe tera, a osobito je holera najveći neprijatelj i naprotiv nečistoća koja god je i svaku bolest, tako i holeru navlači na sebe. Gdi se u nečistoću holera uvuče, tu se lako ona istrebiti ne može. Zato čistotu u svačem najstrožije nadgledavati treba. Svake nedelje po jedared treba telo svoje vodom sapunjavom u kojoj treba da je jedan tal sirćeta pomešan, oprati; nazeba se čuvati pritom dobro. Telo natrti brzo čistim ubrusom i u čiste se košulje presvlačiti.

8) Haljine sve spavaće treba svaki dan na vazduh čist iznositi. Sobe svaki dan luftirati i sa sirćetom na vreli vatralj sipanim okaditi. Velika društva ne treba da noće u jednoj sobi, jer isparenja škode jako.

9) Oni koji bolnike od kolere posećuju i poslužuju, neka usta počesto sirćetom ispiraju i ruke neka peru sa sirćetom i sapunom, pa nek se ne boje da će kad holera na njih preći, jer ona nikad ne prelazi od dotaknuća bolesnika, nego u samom vazduhu leglo svoje ima. Još što više iskušavamo svaki dan da oni koji bolesnike neguju ne bivaju od holere napadani.

10) Pokraj predizloženi nastavljenija najspasonosniji je lek holere *spokojstvo i neustrašivost duha*. Svaki treba da je miran i spokojan neustrašljiva i vedra duha. Puno upovanje imati u blagost i milost svemogućeg Boga, koji će nas od nevolje ove izbaviti ako dobri budemo i tvrdo upovanje u njega imamo.

11) Svaki strah, lenjost, pakost i proće čoveka nedostojne strasti treba osobito da izbegavamo. Svaka ova duševna boljetica čoveka duh razdražava i živce naše vrlo osetljive čini i tako čoveka na holeru većma naklonjenim pričinjava i izbegavanje sviju strasti, spokojstvo dakle duha vrlo je nužno, ne treba se strašiti i zbog toga što je obštepoznato da holera ne svirepstvuje sad tako jako kao što je godine 1836 po našim predeljam i svuda svirepstvovala. Mnogo manje se od nje sada razboljevaju ljudi a veća čast od tih razbolevisih se, zdravlju se svome opet fala promisli Božijoj povraća. Ko se po ovom pravilu strogo vlada može i spokojan biti da se nikad neće napatiti.

II. Lekovi pri napadaju od holere.

12) Čovek oseća da je u celom telu loman, glava mu teška i zabudna, snaga mu se u telu kao oduzela, da je klonuo. Ako oseća zimu u rukama i nogama i pored toga da mu je mučno na stomahu neka pritiskivanja oseća na laščici i žed ga nudi da često vode mora piti. Ova neugodnost zdravlja stalna je dok lekarska pomoć ne prispe.

Bolnik treba da se uzdržava od svakog jela osim malo tople goveđe čorbe, neka napari nos u toplom ceđu, popiv jedan tej od majkine dušice ili belog sleza ili od zove i da legne odma u krevet i da se protre po celom telu osobito leđa, noge, trbuh sa suvim flanelom pritrpavši se toplim pokrivačem. Kako se bolnik oznoji, odma će dobro biti. Često ovako nastupajuća bolest prode kad se odma brzo pomoć pruži, od jednog dobrog znoja i bolnik naskoro sebe dobro oseća. Iskrice se vatre brzo ugasi al veliki požar mnogo se teže leći, tako je isto i u tečeniju bolesti.

13) Najglavnija stvar, da se što je god brže moguće bolniku u pomoć priteče, jer skora pomoć i nega rasteraće boljeticu od njega. Dakle, na to treba paziti da se najskorija pomoć i nega bolesniku dade, jer brza pomoć nikad nije ostala bez poželjnog uspeha.

14) Ako se pri ovom postupanju ne poboljša stanje zdravlja ono sve gore ide, ako se zima zla pojavi, telo modriti počne, izraz lica i čerte na obrazu sasvim se promenu, ako bolesnika žed mori, ako ga bol počne mučiti u ldnim nogama i rukama grčevi ga počnu stezati pritom naide bljuvanje mutne vode i žuči i prolihanje, onda kako se svi znaci kojima se samo ova bolest pokazuje ili ako se koji od ovih znakova ma i ne svi pokažu ovde izloženi, nužno je: da bolnik odma legne u postelju čistu i toplu i dobro se pokrije; odma zatim uhgrejane crepove i cigle ili zaklopce zamotane u platnu obloži svuda oko bolnika na listove i tobale, ispod pazuha i na krsti. Zatim treba skuvati pera od cveta od lipe, majkine dušice, metvice, matičnaka koji se pri ruci pre desi, a najbolje je ako sve čovek pri ruci ima

pa pomešati zajedno i pošto se metne u kipelu vodu od ovi trava toliko koliko se između pet prsta na jedared uzeti može i pošto prede ključ i potom procedi treba bolniku svako pola sata dati po jednu šoljicu od ovog teja toplog da pije. U ovaj tej nužno je dodati po 5 kapljica beloga balsama(?) ili ako ne bi bilo pri ruci beloga balsama, onda se umesto njega može dodati nekoliko kapljica dobre šljivovice. Ne treba se bojati ako bolnik nekoliko puta tej izbljuje, jer svaki će mu put biti lakše posle svakog bljuvanja. Kada znoj prodre od ovog teja odmah će biti dobro. Grčevi najvećma muče bolnika, zato ga svuda osobito kada oni nastanu oni grčevi treba vunenom čohom nakvašenom sirčetom i rakijom i sa kanforom istrljati. Ako se greje bolnik a grčevi još nisu sasvim odustali onda na ovo mesto treba metuti slačicu utučenu sa sirčetom zamešanu rastri na krpu pak na listove metati i trpiti dokle god pak crveno ne iziđe. Ako slačice nema onda rena utrvena treba postupati po pravilima izloženim pod No. II i to najskorije, pak onda poželjni neka ne straši bljuvanje i proliv, koji nisu tako opasni nego neka se samo toplo drži — znoj i pare kao što je gore navedeno, da grčevi prestanu, pa onda spasenije za bolnika izostatati neće.

G. G. Sveštenicima, učiteljima i svim starešinama obščestva osobito se preporučuje da svaki treba i da pri sebi ima gore znamenne trave u pripravnosti kao cveće majkine dušice, cveta od lipe, travu od metvice, travu od matičnjaka i cveta od kamilice kako bi bolniku u nedostatku lekara i apoteke u pomoć priteći mogli. Svaki treba da život svoj provodi po pravilima izloženim pod No. 1), pak može uveren biti da ga holera napasti neće. U slučaju pak samog napadenija od ove bolesti treba postupati po pravilima izloženim pod №. II i to najskorije, pak onda poželjni uspeh izostatati neće. Ako se u najbližoj okolini lekar nalazi odma po njega poslati treba.

Kad se bolnik od ove bolesti već spasao bude, nužno će biti da se za koji dan još u krevetu toplo pridržava, pokraj najveće smotrenosti u lakim jelima do savršenog oporavljenja.

IZVORI I LITERATURA

- ¹ Mihajlović V., Istorija saniteta u obnovljenoj Srbiji. Posebno izdanje SAN, Beograd, 1951, str. 63. — ² Jeremić R., Bibliografija srpske zdravstvene književnosti 1757—1916, Beograd, 1946, str. 76. — ³ Katić R., Pojave i suzbijanje zaraznih bolesti kod Srba u vremenu od 1802—1813 godine. Posebno izdanje SAN (u štampi). — ⁴ Jeremić R., isto, str. 65. — ⁵ Arhiv Srpske akademije nauka (Zaostavština dr Milana Jovanovića-Batuta, inv. br. 13446) br. 581, 6, 1848. — ⁶ Ibid., 1, 1848. — ⁷ Ibid., 57, 1848. — ⁸ Ibid., 48, 1849. — ⁹ Ibid., 19, 1849. — ¹⁰ Ibid., 21, 1849. — ¹¹ Ibid., 57, 1877. — ¹² Ibid., 1, 1849.

Д-Р МИЛОШ РАДОИЧИЧ, ПРЕДСТАВИТЕЛ САНИТАРНОЙ СЛУЖБЫ ВОЕВОДСТВА СЕРБИИ И ЕГО ИНСТРУКЦИЯ О ПОВЕДЕНИИ ВО ВРЕМЯ ХОЛЕРЫ

Релја КАТИЧ

Автор описује вспышки холере в Воеводине в 1831 и 1848 годах. Последняя эпидемия была перенесена, по всей вероятности из Молдавии и европейской части России, где было больше всего человеческих жертв.

Д-р Милош Радоичич был представителем Санитарной службы Воеводства Сербии в период с 1848 по 1849 год. В то время эпидемия холеры уже вспыхнула и требовалось предпринять срочные меры. Проводя необходимые меры сначала в военных госпиталях и воинских частях, д-р Радоичич составил оригинальную инструкцию о поведении во время холеры. По сравнению с состоянием медицинской науки в период ее опубликования, эта инструкция находится на должном уровне и это бесспорно свидетельствует о том, что автор был хорошим и опытным медицинским специалистом.

Автор статьи приводит текст инструкции на языке того времени, озаглавленный Краткое наставление о холере о том, каким образом человек может спастись от заболевания и как нужно действовать в случае болезни.

LE DOCTEUR MILOŠ RADOJIČIĆ, CHEF DU SERVICE SANITAIRE DE LA VOIVODIE SERBE ET SES INSTRUCTIONS DE CONDUITE PENDANT LA DUREE DU CHOLERA

Релја КАТИЧ

L'auteur parle de l'apparition des épidémies de choléra sur le territoire de la Voïvodie Serbe en 1831 et en 1848. Cette dernière épidémie s'est introduite en venant probablement de la Moldavie et des régions européennes de la Russie, où les victimes qu'elle a causé étaient d'un nombre considérable.

Le docteur Miloš Radojičić était de 1848 à 1849 le chef du Service sanitaire de la Voïvodie Serbe et quand le choléra avait déjà fait son apparition. Il était donc nécessaire de braver le danger par des mesures urgentes et efficaces. En donnant tout d'abord au hôpitaux de l'armée et aux unités militaires ses instructions, le docteur Radojičić établit un règlement originaire sur la conduite des gens pendant la durée du choléra. Ce règlement est tout à fait à la hauteur du plan de la science médicale de ce temps, ce qui prouve que son auteur était un spécialiste avec beaucoup d'expérience. Son oeuvre est intitulé: „Enseignement court sur le choléra: comment ce protéger contre cette maladie et ce qu'il faut faire en cas de maladie“ et écrit dans la langue serbe de ce temps.